

DEVLETLER UMUMİ HUKUKU VE MODERN TARİH BİR İHTİSAS MEVZUU MUDUR, YOKSA UMUMİ BİLGİYE TAALLUK EDEN BİR MEVZU MUDUR?

İstanbul Hukuk Fakültesine ithaf!

Tecrübe bize öğretiyor ki: Yazımıza başlık yaptığımız ve üzerinde ne kadar durulsa değeri olan bu sorunun ehemmiyeti, hiç te lâıyıkı veçhile takdir olunmuyor. Bu vaziyet ortada dururken yazımızın serlevhası, mecmuamız okuyucularından bazılarının taaccübünü ve hattâ bazılarının hayretle dudak bükmelerini davet ve intaç ederse, bunu na hoş telâkki etmek hakkını bile kendimde göremem. Çünkü, bugün de yine tıpkı Harbi Umumide olduğu gibi «Milletler Cemiyeti krizi» hattâ «Divanı adalet krizi» ve - bir adım daha ileri gidilerek - «Devletler umumî hukuku buhranı» kabilinden teranelerin ağızdan ağza az veya çok muzafferane dolaştığı ve yayıldığı bir atmosfer içerisinde yaşıyoruz. Dünyanın her tarafında işitilmeleri hasebile arsiulusal diyebileceğimiz bu tabirlerde saklı tarizlerden bir kısmı muhakkak yersiz, bir kısmı ise kat'iyen haklıdır. Yanlışlığı asla şüphe götürmiyen iddia, Divanı adalet buhranından bahsedilişidir. Çünkü Divan, halihazırda yalnız başına harbi önliyen müesseselerin en sağlam bir direğini teşkil etmekte bulunuyor. Vâkıa bunun yanında bir de «Beynelmîlel daimî nisfet divanı = Cour Permanente d'Equité internationale» nin teessüsü cidden temenniye değer. Bu ikinci müessese, bilhassa sırf hukukî istidlâllerin karışık bir düğümü çözmeğe yaradıkları halde (1) taraflardan

(1) Muharrir burada İskenderin kılıçla kestığı meşhur düğüm kıssasına işaret ediyor.

hiç birini tatmin edemedikleri ve bu sebeple de Divanı adaletin harbi önleyici mahiyetine yaraşan bir hal sureti bulamadıkları yer ve hususlarda [2] çok müessir ve faydalı olurdu. Esasen Divanı adalete karşı zaman zaman gösterilen itimatsızlık, iddia olunduğu gibi Divanın hükümlerini gûya siyasi tesirler altında vermesinden doğmuyor. Belki bu güvensizliğin menşei, bambaşka bir yerde, sırf hukuki kararların her türlü ihtilâfları halle kâfi gelemeyişindedir.

Haklı olan tarizin kaynağı ise Milletler Cemiyetinin işleyiş tarzından doğan, siyasi temayüllere ve sübjektif duygulara göre mütefavit dereceli ve mahiyet itibarile de yekdiğerinden tamamen farklı umumî hoşnutsuzluktur. Bu hoşnutsuzluk **bizatihi Milletler Cemiyeti Müessesesine** değil, belki onun işleyiş tarzına ve teşkilâtına teveccüh eder. Kökü kısmen daha derinlerde, yani Cemiyetin sırf harbi önleyici (Madde 10-17) ve kültürel (Madde 23) mahiyeti haiz vazifeler haricinde, bir de sulh muahedeleri ve sair mukavelelerle doğrudan doğruya müessese ile alakası mefkut, fakat o nisbette daimî meraret ve itimatsızlık uyandıрмаğa müstait faaliyetlerle tavsif edilmesindedir. Bütün bunlara bir de son zamanların hâdiseleri (Mançuri - Habeşistan ihtilâfları) inzimam edince «Milletler Cemiyeti buhranı» teranesi bütün kuvvete yeniden ortaya atıldı. Kanaatime göre de Milletler Cemiyetinin ıslaha muhtaç olduğu hiç şüphe götürmez. Bilhassa 16 ıncı maddenin tatbikindeki çok aktüel vaziyet, bu zarurete yeni bir işaret teşkil eder. Fikrimce bu çok nazık ve buhranlı bir devirde ve normal müddet geçmeden dünyaya gelmiş olan çocuğun (devletlerin ve milletlerin hayatında 16 sene ne ifade eder ki?) zâf ve kusurları giderilebilir. Bunun için vazifelerini müdrük devlet adamlarının - bütün devletler veya hiç olmazsa en mühimleri Cenevrede buluşmak şartile - zaman zaman toplanarak bütün meseleleri açıkca konuşmaları ve münakaşa etmeleri gerektir. Milletler Cemiyeti misakında yapılacak değişikliğin en kısa ifade ve hedefi: Eşhas bakımından evrensellik, madde ve mevzu bakımından mevziilik (regionalité) olmalıdır.

[2] 1919/20 sulh muahedelerinden neşet edip te şekli — hukuki bir hal suretile ortadan kaldırılmaları mümkün olmayar bir çok meseleler düşünülün.

Milletler Cemiyeti hakkında (ekseriyetle muahaze ve tenkidi havi) pek çok şeyler söylenmesine mukabil devletler umumi hukukundan hemen hiç bahsolunmuyor. Bu suretle iş, tıpkı Harbi Umumide olduğu gibi, geniş halk kütlesinin devletler umumi hukukuna düşkün bir kıymet atfetmesine ve böyle bir şeyin vücudünü bile bilmemezlikten gelmesine varıyor. Devletler umumi hukuku hakkında pek nadir işitilen sözlerde de iyilikten zerrece eser yoktur. Bu noktadan zamanımız, Harbi Umumi ile tam bir müşabehet ve müvazat arz ediyor [3]. Harbi Umumide çok rasladığımız aynı vâkıa ile bugün de karşı karşıyayız: Eskidenberi her vesile ile devletler umumi hukukunun (bu hukukun iflâs etmiş bulunduğu, yahut hukuku düvel kaidelerine esas itibarile hukukan riayet mecburiyeti olmadığına dair izah ve serhlerle birlikte) ihlâl edildiğini tesbitten zevk duyanlar vardır. Hem de en çok herhangi bir hukuku düvel kaidesine mugayir bir fiilin işlenmesine imkân olmıyan yer ve hususlarda bu türlü ihlâl iddialarile karşılaşmağa alışmışız. Hakikatte ise gûya ihlâl edildiği musırrane ileri sürülen hukuk hükmü, ya hiç mevcut değildir, yahut henüz teessüs etmemiştir; ya artık hükümden kalkmış, yahut ta (bilhassa mahut umumi iştirak kaydı hasebile) [4] **filen** asla hüküm ifade etmemiştir. Bunun en meşhur misali Londra Deniz hukuku beyannamesi [5] hükümlerinin bir çok kereler ihlâl olunduklarına dair bütün memleketler matbuatınca yapılan neşriyat ve propagandadır. Halbuki mezkûr (yalnız harbin başlangıcında bir çok devletler tarafından

[3] Bu hususta benim «Devletler Umumi hukuku mecmuası = Zeftschrift für Völkerrecht, XVI (1932, S. 572-582)» ve *Mélanges mebaım II. (1932)*. (Bu isimdeki muhtelif mevzulara ait yazıları ihtiva eden risale) S. 532-536 daki izahatıma bakılabilir.

[4] *Allbetelligugsklausel* yahut *Solidaritätsklausel*'den maksad Lâheydeki kara harbi hakkındaki anlaşmanın meriyeti için ona bütün muhariblerin iştiraki yani onun hükümlerini kabulü şartıdır ki bu şartın ne kadar güçlülükle tahakkuk edeceği ve ona muallak bir hükmün kesbi meriyet etmesinin hemen hemen muhal bir keyfiyet olacağı meydandadır. Nitekim Harbi Umumide muhariblerden bir kısmı bu mukaveleyi imza etmemişlerdi. Maamafih bu mukavelede tesbit edilen kaidelere bir kül halinde ve pek az istisnasile riayet olundu.

Tercüme eden.

[5] Londrada - deniz harbinde takip edilecek kaideleri tesbit ve tedvin maksadile - o zamanki yedi büyük devlet ile İspanya ve Hollanda murahhaslarından mürekkep bir konferansın 4 şubat 1909 da ilân ettiği bu be-

bir taraflı olarak ve dahili hukuka istinaden muteber tanındığı halde sonradan tekrar mevki mer'iyetten kaldırılmış bulunan) beyanname devletler umumî hukuku bakımından asla hayata kavuşmamıştır.

Devletler umumî hukuku hakkındaki itimatsızlık tezahürlerine canlı bir misal olarak şahsî bir hatıramı da şuracıkta zikretmek isterim. Vaktile 1912 tarihinde Berlin Ticaret Odasında verdiğim bir konferansta -Lâhey kara harbi nizamnamesinin 23 üncü maddesinin h fıkrası hükmüne göre [6] -Avrupa ve Anglo-Sakson «düşman» telâkkileri arasındaki ikilik ve tehalüfe işaret ettiğim zaman bunun dinleyicilerde uyandırdığı sonsuz septik hayret bugün de gözümün önündedir. Halbuki benim bu işaretle istihdaf ettiğim gaye, bu hayreti uyandırmak değil, 23 üncü maddeyi muvakkat ve münazaalı bir hüküm olmaktan kurtarmak, bu mühim meselenin devletler arasında muhtelif tefsirlere ve ihtilâfa mahal bırakılmıyacak sarîh bir anlaşma ile tamamen ve yeniden tanzimine müessir olmaktı. Kanaatimce bu yekdi-

yaname: ablukaya, korsanlığa, harp zamanlarında gemilerin taharri ve müsadereğine ilh. ilh. ait dokuz faslı ihtiva etmektedir. Bu beyanname hükümleri bilâhare devletlerce tasdik olunmadığından hiç bir zaman mer'î hukuk vücade getirmemiştir. Tercüme eden.

[6] İlk defa 18 mayıs 1899 da Türkiye de dahil olmak üzere 26 devletin iştirakile aktedilen birinci Lâhey konferansında kabul olunan üç mukaveleden birisi «Kara harbinde riayet edilecek kavaid» e taallük ediyordu. 15 haziran 1907 de, İsveç ve Norvecin birbirinden ayrılması ile adedi 27 ye çıkan eski devlet murahhasları ile 19 cenubi ve vasatî Amerika devletinin mümessillerinden mürekkep, ikinci Lâhey konferansı toplandı. Bunda birinci konferansın mukarreratı tevsi ve tadil edildi. Metinde mevzuu bahsolan 23 üncü maddenin h fıkrası, ilk defa ikinci konferansta Kara harbi nizamati arasına girmiştir. Bu fıkra sarahaten herhangi bir devlet tarafından düşman tebaasına ait hak ve alacakların ve ikamel dava salâhiyetinin tamamen veya muvakkaten ref ve iskatını men ediyor. İngiliz ve Amerikan hukuk telâkkisi bu hakkın, sadece kumanda heyetinin emirlerle vâki müdahalelere raci olduğu mütaleasındadır. Bu telâkkiye göre, harpten evvel düşman tebaası ile yapılan mukavelelerin hükümleri (tebaayı tayinde de ikametgâh esas) harp başlaması ile inkıtaa uğrar, harp esnasında yapılan bu türlü akitler doğrudan doğruya batıldılar ve umumiyetle - fevkalâde istisnai müsadeler bir tarafa bırakılırsa - düşman tebaası ile her türlü münasebet memnudur. Avrupa müellifleri kısaca izah olunan bu Anglo-Sakson telâkkisini - haklı olarak - 23 üncü maddenin mezkûr fıkrası ile gayri kabili telif görüyorlar. Mütercim.

ğesine zıt iki noktai nazarı telif prensipini bu makalemizin mevzuuna da tatbik etmek hem mümkün, hem faydalıdır. Bu takdirde serlevhada vazedilen meselenin hal sureti «hem öyle, hem böyle» şeklinde her iki şıkkı telif eden bir cevap olur. Yani ben devletler umumi hukukunu, yalnız diplomatlar, hukukçular, subaylar (zabitler) ve gazeteciler için bir ihtisas mevzuu saymakla geçmiyorum. Bilâkis halihazırda herkesin normal bir nisbet dahilinde bu mevzula meşgul ve alâkadar olmasını bir zaruret olarak kabul ve tavsif ediyorum. Burada derhal mukadder bir itirazı bertaraf etmek isterim: Bu suretle benim zâhiren göz kamaştırıcı, fakat hakikatte sathî bir umumi malûmat dilek ve iddiasında bulunduğum zehabına düşülmesin (bugün artık hiç kimsenin kurunu vustâi manada aslan mahdud, fakat iştigal sahası geniş bir allâmei kül! olmasına maddeten de imkân yoktur). Benim istediğim şey, bu çok mühim sahanın yalnız muayyen eşhas zümreleri için bir ihtisas bilgisi mahiyetinde kalması, bunun yanında ayrıca geniş kütelere de tamimidir. Bunun için her şeyden önce devletler umumi hukuku hakkında sarih bir fikre sahip olmak gerektir. Devletler umumi hukuku tabirini - benim senelerdenberi müdafaa ettiğim gibi - yalnız devletler ve diğer hukuku düvel şahısları arasındaki münasebetleri tanzim eden kaidelere inhisar ettirince bu tamim keyfiyeti kolaylaşır. Çünkü: (ticarî münasebatı güçleştiren gümrük ve diğer iktisadî duvarlara rağmen) bu cihanşümül ticaret ve münakale devrinde hudutları aşan en basit veya en karışık münasebetleri mevzu ittihaz eden kaideleri tanımak; harbi önliyen tedbirlerin nelerden ibaret olduklarını, hangi kaidelerin harpte mabihüttatbik bulduklarını bilmek, zahmet ve emeğe değer bir şeydir. Bu meseleler hakkında bilgi sahibi olmak (populer mahiyeti haiz konferans ve yazılar buna yararlar), yüksek bir tahsil ve seviye için gûya zaruri telâkki edilen edebiyat ve güzel san'atlara dair şu veya bu bilgiden daha çok lüzumlu ve faydalıdır (bununla edebiyat ve güzel san'atlara dair malûmatın lüzumsuzluğunu iddia etmek istemiyorum). Dahası, var devletler umumi hukuku kaynaklarına ait büyük dergiler kısıp tırıldığı zaman, maalesef hukuku düveliminin de gerek nazariyelerinde, gerek ders kitaplarında pek az dikkat ettiği bir vâd

kıaya raslanıyor: Bu kaynaklardaki siyasi muahede ve mukaveleler, miktar ve kemmiyet itibarile diğerlerinden çok daha büyük bir yer işgal ettikleri gibi, keyfiyet itibarile de hiç onlardan geri kalmıyorlar. Burada sadece Şark meselesini, Viyana kongresini, Habeşistana taallük eden muahedeler sistemini, Panamerikayı zikretmek vaziyetin anlaşılmasına kifayet eder.

İlmi bakımdan hukukcular için devletler umumi hukukunun dahili hukukla münasebetinde tekci (moniste), yahut ikici (dualiste) görüşün hakimiyeti elbette üzerinde durulacak cidden mühim bir meseledir. Hele tatbıkatta bu meselenin fevkalâde ehemmiyetini bilfarz Alman Temyiz Mahkemesi (Almanya'da İmparatorluk Mahkemesi = Reichsgericht adını alan en yüksek adli merci) ve klâsik mahiyet alan bir kararile Alman Divanı Muhasebatı (Reichsfinanzhof) tanımıştır. Fakat hâdiselerin tamamen hukuki olan bu cephesinden sarfınazar edilince münevver muhitlerde bilhassa biraz evvel zikretmiş olduğumuz siyasi muahedelerin mahiyet ve ehemmiyeti bakımından tam bir tereddüt caridir. Adına kısaca «beynelmîlel münasebat = «international relations» denen hâdise ve temasların kısmen ifadesini, kısmen de şartını teşkil eden siyasi muahede ve mukaveleler için tarihin, mazi ve istikbal bakımından yüksek ehemmiyeti - doğrudan doğruya devletler umumi hukuku ile münasebeti itibarile değilse de - tam bir vuzuhla yalnız Birleşik Şimali Amerika ve İngilterede tanımıştır. Tarihi büyük hâdise ve münasebetler yalnız enteresan (yalnız bu nokta da bunların tetkikini şayanı tavsiye kılabilir) olmakla kalmıyorlar. Hiç olmazsa Napolyon harbinden ve hattâ kısmen Vestfalya muahedesindenberi, devletler umumi hukukunun tekâmül ve inkişaf temayüllerini anlamak, mevcut ve müphem mutaları açmak hususlarında tarih bilgisi bir anahtar vazifesini görüyor, bu sebepledir ki tarih malûmatı ve onu geniş kütlelere yayma, zamanımızın zarurî icabatından sayılmalıdır. «Müsbet hukuku devletlerin ana hatları = Grundaüge des positiven Völkerrechts» adlı eserinin son tabılarında (en son beşinci tabı 1932) ve başlangıçtanberi «Éléments du droit international public universel, européen et américain» birinci basış 1927, ikinci basış 1930» adlı Fransızca ders kitabında tarihî tafsilâttan tamamen vazgeçişim, yukarıki kanaatime geyrikabili telif görülmemelidir. Filhakika oku-

yucu bu eserlerde, «bitaraflaştırma, bitaraf mıntaka ihdası, gayri askerileştirme = Neutralisation, Befriedung, Entmilitarisierung» (1933) kitabındaki kadar geniş tarihi malûmata rashiyyamaz. Bunun sebebi zamanımızda her hususta haddi muayyen prensipinin hakimiyeti dolayısıyla tâhîlârin - herhalde anlaşılması güç olmıyan mülâhazalarla - bu kitaplarda bana devletler umumî hukuku sahasında çığ gibi gittikçe büyüyen müsbet hukuku ancak darıdarına anlatacak kadar yer tahsis etmeleridir. Buna mukabil çeyrek asırdanberi vesika dergilerinde her vesile ile modern tarih ve devletler umumî hukukunun - maalesef bazı meslektaşlar tarafından kâfi derecede takdir edilemiyen - ayrılmaz rabıtasına işaret ettim ve bunu misallerle gösterdim. Bu hususta evvelâ 1911 de neşrettiğim «devletler umumî hukuku hakkında vesikalar = «Urkunden zur Geschichte des Völkerrechts» (iki cilt, ikinci tabı «documents pour servir à l'histoire du droit des gens, 1932 beş cilt) imı, sonra büyük himmet ve fikri takip ile mütemayız Theodor Niemeyer ile çıkardığımız «Devletler umumî hukuku yıllığı = Jahrbuch des Völkerrechts» nda ve yine onun Balkanlara ve diğer meselelere ait mecmualarında intişar eden yazılarımı ve nihayet bilhassa 1916 da çıkan «Şark meselesine dair vesikalar = Urkunden zur orientalischen Frage» imı zikredebilirim. Keza Devletler umumî hukuku mecmuasındaki «Kronikler» im (vekayii tarihiyeyi zaman itibarile tesbit eden bu vesikalar Fanschilles ve Bruns'da da örnek teşkil edecek bir surette mevcuttur) de aynı maksada hizmet ederler. Yalnız Hukuku düvel tarihi yıllığı (burada kastedilen manada) üzerinde daha çalışılmak icap ediyor.

II

Şu halde devletler umumî hukuku hakkında umumî bilgi zaruretini esas olarak kabul ediyoruz demektir. Haddi zatında devletler umumî hukukunun en mühim kısımlarının genişletilmesi demek olan modern tarih bilgisi bu umumî malûmatın ayrılmaz bir cüzünü, bir lâzımı gayrimüfarıkını teşkil eder. Bu tarih bilgisinin dünyadaki en dikkate değer hâdiselere nüfuzu temin edecek kadar derinleştirilmesi de kat'iyetle icap eder. Birbirini bu şekilde tamamlayan bu bilgilerin ehemmiyet ve

kıymeti, mesleki âmiller tahtı tesirinde hâdiseleri memleket hudutlarıyla mukayyet olmıyarak tetkik ve mütalea mecburiyetinde olanlar için elbette çok daha yüksektir. Bu meyanda yalnız bu sahada yüksek bilgilerle temayüzleri kadar tabii bir vaziyet tasavvur edilemiyen [7] diplomatları, hukukçuları ve hiç olmazsa harbe ait hukuku düvel kaidelerini esaslı bir surette tanımaları lâzım gelen subayları değil, belki beynelmilel münasebetlerde son derece haizî ehemmiyet bir rolü olan efkârı umumiyenin nâzımlarını, içerisinden resmî şahsiyetlerin yetişeceği gazetecileri ve yüksek okullar öğretmenlerini de kast ediyorum. Bunların bazı mecmualar ve lûgat makulesinden ansiklopedilerdeki renksiz sahifelerden edinilmiş kifayetsiz kanaatlerle kalmamaları, dimağlarını devletler umumi hukuku ve modern dünya tarihi bilgisile teçhiz etmeleri en tabii bir zaruretken bugün bu düşünce âdeta hayideleşmiş gözüküyor. Yani - hâdiselerin isbat ettiği veçhile [8] - hakikî ve filî vaziyet, bu zaruretî aksi bir manzara arz ediyor. Muhakkak ki pek çok memleketler üniversite tahsilile ve siyasi bilgiler ve buna benzer sair yüksek ve kıymetli tahsil müesseseleriyle bu vaziyete çare arıyorlar [9]. Bu nevi müessese ve varlıkları burada teferruatile saymaktansa, henüz bu sahada bir şey yapılmamış olan yerlerde takibi icap eden yolu göstermek daha faydalı ve lüzumludur.

Bunu da tesbit ettikten sonra artık tetkiki sırası gelen mesele şundan ibarettir: Yukarıda zikredilen muhtelif eşhas grûpuna hangi matyer (madde ve mevzu) ve ne şekilde öğretilmelidir? Bu hususta kanaatimce büyük halk kütlesini, yüksek okul-

[7] Şayanı hayrettir ki bu vaziyet daima varid değildir. Hayatımda bunun aksine şahadet eden garip tecrübelerle karşılaştım. Mevki ve derecesi itibarile hiç te ehemmiyetsiz addedilemeyecek bir diplomat Viyana kongresini 1648 tarihine nakletmişti. (Bu hâdiseden senelerce evvel devletler umumi hukuku mecmuasında bahsetmiştim).

[8] İfadenin insicamını bozmamak için bu parçanın yerine aslı olan lâtince «Sed facta demonstrant = fakat hâdiseler isbat ediyor ki» tâbirini koymadım.

Tercüme eden

[9] Bu hususta 23 memlekette - 1930 tarihine kadar - ne işler görüldüğünü araştırıp tesbit eden muhtelif yazılardan mürekkep «Nazariye ve tecrübe sahasında devletler umumi hukuku = Völketrrecht in Lehre u. Prüfung» adlı risalem gözden geçirilebilir. (Devletler umumi hukuku mecmuasının II inci ilâvesi, cild XV. 1931).

lar öğretmenlerini, gazetecileri, hukukçuları, diplomatları birbirinden kat'i surette ayırmak ve fakat bu arada 1934 te Lwo'w (Lemberg) de toplanan muhtelif memleketlerin [10] hukuku düvel profesörlerinden mürekkep konferansın [11] projelerinde teklif ve münakaşa olunduğu gibi standardize edilmiş (muayyen kâhplara sokulmak suretile mostralaştırılmış) telâkkilere varılmamak icap eder. Ayırmadaki tertip sırasını kasdî olarak öylece seçtim. Bu sıra tedricî bir yükseliş istikameti gösteriyor.

a— Halkın ihtiyacı olan şey, devletler umumi hukukunun ve - o halka has mâllî tarih çerçevesi içerisinde - modern dünya tarihinin ana hatlarına dair umumi mahiyette bir bilgidir. Bu bilginin umumiliği, aynı zamanda sathî olmasını da icap ettirmez. Böyle bir bilgiyi tanıtmaya yarım olacak her iki mevzua ait kısa, mevzuu bilen ve anlatanlar tarafından ilmi olmaktan ziyade canlı ve popüler tarzda yazılmış eserlerdir. Bunların eskimelerine mâni olmak, şerait değiştiği takdirde zamana uyan tablalarının neşrini kolayca temin etmek için nisbeten küçük hacimde basılmaları muvafık olur. Ben senelerce evvel, dar bir çerçeve içerisinde kalmak suretile önce memurlar, sonra da yüksek ticaret mektepleri için tekmiil hukuk ile birlikte devletler umumî hukuku, Versay muahedesi mevzularını izah eden bu türlü eserler neşrettim. Bu kitaplar zamanla ve tedricî bir yükselişle adedi 20 bine çıkan bir okuyucu kütlesi buldular. Fakat hiç bir kitap - vivam vocam magistri - [12] nin yerini tutamaz (bu mevzua başka bir münasebetle yine avdet edeceğim.) Bu sebeplerdir ki senelerdenberi Almanyanın büyükçe şehirlerinde sistematik dersler tertip olunuyor ve bunlar meslek ve ihtisasa

[10] Polonya (Lehistan) da toplanan bu konferansa, mezkûr memleketin Devletler umumi hukuku profesörlerinden gayri Bulgaristan, Danimarka, Yunanistan, Macaristan, Norveç, Romanya ve İsveçin mümessilleri iştirak etmişlerdi.

[11] Conférence du droit international et des relations internationales, Lwow. (Haag Nighaff 1935). Bu beynelmilel hukuk ve münasebet konferansı yazımızda arası geldikçe kısaca (Lwo'w.) şeklinde gösteriliyor.

[12] Aynen naklettığımız bu lâtince ibarede bu şekilde bir eksiklik olduğunu zannediyoruz. Ashl herhalde Vivatem vocam magistri olmak icap edecekti. Bu takdirde türkçemize «öğretenin yaşıyan sesi» suretinde çevrilebilir. Bununla Prof. Strupp, ölü sahifelerin hiç bir zaman canlı takririn yerini dolduramayacağını ifade etmiş oluyor. Tercüme eden.

taallûk eden mevzular üzerindeki konferanslarla, halk dersleri çerçevesinde kalan kurlarla tamamlanıyor. Halk kütlesinin bilgisini arttıran bu türlü büyük şehir müesseselerinin eksikliği, küçük şehirlerde - ancak büyük çapta değerli - «seyyar - hatip»lerle telâfi olunabilir. Halkın bu sahadaki ihtiyacını karşılamak ancak diğer memleketlerde de bu usullere müracaatle mümkündür. Türkiyedeki reform kanunu [13] ile 1933 tenberi İstanbula celp ve tayin edilen bir çok garp profesörlerinin, salâhiyetli makamlarla anlaşmalarında bamukavele kendi ihtisas sahalarına ait halk dersleri açma vazifesini de deruhde mecburiyetinde kaldıkları herhalde zikre değer enteresan bir hakikattir [14]. Böyle bir mecburiyet, esas itibarile kendi meslek ve şubesini seven, bilgisini yaymayı bütün gönlile isteyen herkes ve bilhassa kendi sahasındaki haksız kabli hükümleri (bu hususta yazımızın I rakamı altındaki kısmına bakılsın) henüz yıkmak mevki ve vaziyetinde bulunan devletler umumî hukuku profesörü için ne doyulmaz bir zevk, ne tatlı bir mükellefiyettir.

b— **Muallimlere** gelince, bunlardan hiç olmazsa tarih zümresini seçmek tasavvurunda bulunanların, devletler umumî hukuku derslerine devamları ve - devletler umumî hukuku profesörü huzurunda - mezkûr dersin ana hatlarından bir imtihan geçirmeleri icap eder. Gerek devletler umumî hukukunun ve gerek esasiye hukukunun ana hatları üzerinde yapılacak bu imtihandaki muvaffakiyet, memuriyete kabulün esas şartı olmalıdır. Bu iki hukuk disiplininin «yurtdaşlık bilgisi» [15] veya diğer herhangi bir isim altında toplanarak daha orta tahsilin son senelerinde okutulması keyfiyeti, şahsan taraftar olduğum

[13] Mevzuu bahsolan kanun, eski Darülfünunun lûğvine ve İstanbul Üniversitesinin kuruluşuna dair kanundur. Tercüme eden.

[14] Ortada ecnebi profesörlerin mukavelelerinde mevcut olduğunu buradaki izahattan öğrendiğimiz böyle bir mükellefiyetin ifasına delâlet eden bir vaziyet henüz mevcut değildir. Üniversitede «Halk dersleri» adını taşıyan kurlar mevcut olmadığı gibi esasen bu vazife kanaatimizce Üniversiteye düşmez. Üniversitemizde her sene muhtelif profesörler tarafından kendi şubelerine ait mevzular üzerinde umumî konferanslar verilmektedir. Yazıda mevzuu bahsolan Halk dersleri açma mükellefiyetinin bu konferanslardan galet olduğunu zannediyoruz. Tercüme eden.

[15] Memleketimizde Orta okullarda «Yurd bilgisi» ve Liselerdeki «İçtimaiyat» dersleri bu dileğe cevap teşkil etmektedirler. Tercüme eden.

fakat burada tafsiline imkân ve lüzum görmediğim bir meseledir.

c— **Gazeteciler:** Bunlardan pek çoğu esasen tahsillerini ya edebiyat fakültesinde (faculté ès lettres) yahut (çok defa hukuk fakültesine bağlı bulunan) iktisadi ve siyasi ilimler fakültesinde (faculté des sciences politique) yapıyorlar. Mesleklerinde ilerlemeleri için ayrıca ve kendi organizasyonları delâletile bir kaç sömestirlik bir «esasiye», devletler umumî hukuku ve modern tarih tahsilini terakkiye müessir ve hattâ mecburi kılmak imkânının olup olmadığı ve bu imkân kabul edilirse derecesi, hususî şekilde tetkike değer bir meseledir. Burada yalnızca temas ederek geçtiğimiz bu meselenin (bilhassa sulh fikri bakımından da) yüksek ehemmiyetini tekrar ve tekit etmekle iktifa ediyoruz. Keyfiyetin tafsilâtile münakaşasına burada imkân görmüyoruz.

d— Burada mahiyeti icabı, üzerinde en çok alâka ile durulacak mesele **hukukçuların**, tarih ve devletler umumî hukuku sahasında yetiştirilmeleri hususudur. Bu satırların muharriri gibi senelerce bütün dikkatini bu mevzu üzerinde toplamış [16] ve on beş senelik tedris faaliyetinde amelî ve nazari şekilde bu problemle uğraşmış bir kimse, hukukçuların bilgilerinin devletler umumî hukuku ve modern tarih sahaslarında esaslı surette derinleştirilmesi lüzumunu ileri sürerse, dinlemek lütfunun kendinden esirgenmeyeceğini umabilir. Bu noktada derhal bir nevi beynelmilel hastalığı tesbit mecburiyetini duyuyoruz: Devletler umumî hukuku dersinden imtihanı, diploma veya doktora, yahut her ikisinde mecburî saymıyan memleketler hukukçularını büsbütün bir tarafa bırakalım [17]. Umumiyetle hukukçuların, devletler umumî hukuku bilgileri çok düşük bir seviye gösteriyor. Aynı hüküm, modern tarih hakkında da doğrudur. Şahsan derslerimde devletler umumî hukukunu, tarihi temele dayanarak bir kül halinde izaha haftalar tahsis ve namzetlerin imtihanda beklenmiyen bir vaziyetle karşılaşmamaları için tarihi malûmat bakımından da sual «tehlike» sine daima işaret ederdim. Bu sebeple komisyon azası arasında bulunduğum her imtihanda talebeye modern dünya tarihinden - hattâ yerine gö-

[16] Yukarıda zikri geçen dergi, bunun şahididir.

[17] Bu vesile ile tekrar mezkûr dergiye işaret ve oraya müracaatı tavsiye ederim.

re hemen hemen o günden önceki tarihe kadar uzanan - sualler sormayı âdeta bir vazife telâkki ederdim [18]. Bu suretle de modern tarih ve devletler umumî hukukunun bütün hukukçular için devam ve imtihan mecburiyetine tâbi dersler vaziyetine çıkarılması hususundaki idealimin, hiç olmazsa kendi imtihan ettiğim şahıslarda tahakkuku çaresini arardım. Bu bakımdan modern Türkiyede 1934 tarihli ders talimatnamesile hukukçular için haftada sekiz saatlik tarih dersi konuluğu son derece takdir ve senaya değer bir keyfiyettir [19]. Türkiyede bugün elân tarafımdan tasvip edilmeyen [20] «sınıf usulü» mevcuttur. Bu sistem, bir sınıftan diğerine geçiş, akademi sene sonundaki imtihanda elde edilecek muvaffakiyete bağlı kalmak şartile, tek-nil ders matyerinin müteaddit senelere taksimini âmirdir. Bu suretle Türkiyede modern tarih sahasındaki geniş bilgisini isbat etmeden hukukçunun sınıf geçmesi imkânsız bir hale konmuş ve bu sahada sağlam bir temel atılmış oluyor. Buna ilâveten bir de yakın bir istikbalde - bunun gecikmesinden endişe ediyorum - modern tarih okutacakların tedrisatta bulunmalarına müsaadeden önce, bunlardan «esasiye ve» devletler umumî hukuku sahasında esaslı bilgilerini isbat etmeleri [21] istenebilseydi, ideal bir vaziyet tahaddüs ederdi. Bunun tahakkuku kabil olmadığı müddetçe de tarihçi ile devletler umumî hukuku okutan kimse arasında talebeye öğretilecek matyer hususunda tam bir anlaşmanın husulü zarurîdir. Şu kadar var ki devletler umumî

[18] Bu sırada son derece şayanı hayret bilgisizliklere şahit olduğumu saklamağa lüzum görmem. Bunlardan safdilâne olduğu kadar gülünç birini hatırlıyorum. Bir namzede, tarih, esasiye veya devletler umumî hukukunu alâkadar eden herhangi bir cevap verme imkânı hasebille can kurtarıcı mahiyeti (yazının aşında burada kolay sınıf geçirme imkânını veren bu soru hakkında «altır köprü» vasfı kullanılıyor.) haiz: «1866 senesine dair ne biliyorsunuz?» sorulmuştu. Aldığım cevap «Hiç bir şey, profesörüm» den ibaretti.

[19] Bundan ve müteakip bazı mülahazalarından istihraç olunduğuna göre Karl Strupp, kendisinin İstanbul Üniversitesinde faal bir vaziyette bulunduğu bu seneye ait bir tasavvuru, resmî talimatname haline geçmiş farzediyor. Filhakika 1934 senesinde Hukuk Fakültesi muhtiri, Hukuka P. C. N e mümasil bir ihzari sınıf ilâve etmek fikri çok işgal ediyordu. Bu ihzari sınıf, Lise mezunlarının tarihi ve içtimai bilgilerini tamamlayacak, onlara hukukun esas mefhumlarını tanıttak ve bu suretle hukuk tahsilini hem müsmir kılacak, hem de kolaylaştıracaktı. Şimdi bunun yerine tahsil müddeti itibarile aynı fakat yetiştirme metodu bakımından çok ayrı bir fikre istinad eden

hukukunu öğreten, modern tarih sahasındaki - vücudü zarurî ve tabîi - salâhiyet ve iktidarına binaen beynelmilel münasebatın doğurduğu en mühim meselelerin devletler umumî hukuku bakımından izahına programı mucibi ya kendi ders saatleri içerisinde, yahut - hukuk talebeleri için herhalde mecburi mahiyette olmak üzere - bunlar haricinde haftada iki saat tahsis etmek istiyebilir, bu takdirde yukarıki anlaşmaya hacet kalmaz.

Asıl Üniversitelerdeki Devletler umumî hukuku tedrisatına gelince: İlk sönestrin (haftada 3-4 saat), yahut (sınıf sistemi olan yerlerde) ilk senenin (haftada 2-3 saat) mevzuu, devletler umumî hukuku tarihi (burada yine 1648 den bugüne kadarki, Liszt - Fleischmann'ın hukuku düvelinde «12 inci basış 1926» ki kısa, veciz ve aynı zamanda şayanı imtisal izah şekliyle modern tarihi kasdediyorum) olmalıdır. Aynı derecede lüzumlu devletler umumî hukuku literatürü tarihi (yani meselâ Vitoria, Suarez, Gentilis, Grotius ve daha sonraki klâsikler; zamanımıza kadar-

«dört sene» fikri, hâkimiyet kazanmış bulunuyor. Hukuk Fakültesi tahsilinin dört seneye çıkarılması, bu yazıda izhar olunan temennilerin pek çoğunu - fakat tamamen başka bir istikamet takip ederek - tahakkuk ettirecektir. İcap ederse bu noktalara ayrıca işaret edeceğiz. Tercüme eden.

[20] Şahsan imtihanın tamamen taraftarıyım. Çünkü onun yerini dolduracak başka bir usul göremiyorum. Vakıa iyi hocalar, talebenin «hukuki feraseti, bilgisi» kabiliyeti hakkındaki en doğru kanaati derslerde fakat bilhassa seminerlerde elde ederler. Bu kanaat esastır ve bilhassa heyet halindeki imtihanlarda herkesce malûm bir keyfiyet olan imtihan haleti ruhîyesinin tashihine ve isabetli takdire müessir olur. Burada ayrı ayrı izahına imkâr olmıyan bir çok sebeplerden dolayı imtihan zarurî bir müessesesidir. Yalnız bunda ifrata gidilmemek lâzımdır. Kanaatimizce önceden tarih, umumî hukuk mefhumları ve yerine göre cinsi tayin edilecek bir modern dilden yapılacak imtihanla bir talebenin umumî bilgisi ve hukuk tahsiline elverişlilik derecesi anlaşılmalıdır. Bu suretle kabul edilen bir talebenin hukuk tahsilinden elde ettiği nticeler de Üniversite devresinin hitamında son bir diploma (Almanyada Devlet) imtihanı ile tesbît olunmalıdır.

[21] Bu isbat için de Devletler umumî hukuku seminerlerini muvaffakiyetle takip zarurî ve aynı zamanda kâfi olurdu. İleride yine temas edilecek olan *Dr. Jur. Gentium* (Bunu dilimize «Beynelmilel hukuk» daha doğrusu «Hukuku düvel» doktorası şeklinde çevirebiliriz. *Jus Gentium*'un hakiki mahiyet ve manasını öğrenmek isteyenler Prof. R. Honig'in «Roma hukuku dersleri» kitabının «birinci tab 1935 Ahmed İhsan matbaası» 5 ve 6 inci sahifelerine bakabilirler) un istihsalı elbette daha arzuya değer, daha mükemmel bir şey olurdu.

ki şakirtler ve bu meyanda «natüralist ve pozitivistler» hakkında en mühim hususlar), dar bir çerçeve içerisinde kalmak şartile asıl ders saatler (doğrudan doğruya hukuku düvele tahsis edilen saatler) inde izah olunabilir. Fakat bunlar - kendi tecrübemin bana gösterdiğine göre - hiç bir suretle birinci sömestir (sene) de takrir olunmamalıdır. İlk sömestirin talebesi (şimdi Türkiyede olduğu gibi ihzarî sömestir veya sınıf olmıyan yerlerde) meselâ hak sahibi, hükmi şahıs, hukukî muamele, akit gibi hukukun esas mefhumlarına yabancı ve bunları yeni işittikleri için çaresiz bir vaziyettedirler. Devletler umumî hukuku profesörüne kendi derslerinde bu mefhumlarla uğraşmayı yüklemek asla affedilemeyecek bir manasızlıktır. Yalnız eğer devletler umumî hukuku hocasına - benim başımdan geçmiş olduğu gibi - baştan başlamak ve hukukun bir şubesine tahsis edilen çerçeve ve zaman içerisinde bu esas mefhumları etraflıca izah etmek vazifesi tahmil edilmişse iş değişir. Yoksa profesörün kendi ders saatlerinde bunlarla uğraşması, kıymetli zamanı israf etmek olur. Âmme, medeniye, esasiye, devletler umumî hukuku profesörlerinden her sefer kendi derslerine - bu manada olmak üzere - «tekrar baştan» başlamaları istenmek garabetine düşülürse hal neye varır? - Bütün bu mülâhazalar bizi, ikinci sömestirden önce devletler umumî hukuku okutulmaması neticesine götürür. Hattâ üçüncü sömestride başlanması daha tercihe şayandır. Yalnız bu takdirde haftada beş saat ders konmalıdır. Matyerin son derece genişlemiş olması - sade harbi önleyici ka'de ve tedbirlerin izahı haftada 2-3 saate ihtiyaç gösteriyor - bu hudut dahilinde de ancak kısa ve toplu bir izaha imkân veriyor [22].

Şimdi matyerin (mevzuun) izahı ne şekilde olmalıdır? Me-selesini tetkik edelim:

a— Evvelce zikri geçen Lwo'w kongresinde takririn yerine icabında bir ders kitabı ikamesini müdafaa eden bir noktai na-

[22] Devletler umumî hukukunun tedrisine ikinci ve hattâ üçüncü sömestirden başlanması dileği, dört senelik Hukuk Fakültesi ile Türkiyede icra sahasına çıkmış oluyor. Filhakika yeni tatbik edilecek ders programına göre bu ders ilk defa üçüncü sınıfta başlamaktadır ki bu da beşinci sömestire tekabül eder. Haftada beş saat temennisi dersin yalnız bir sömestire yani yarım sene okutulması haline göredir. Bu itibarla bizde Devletler umumî hukukuna tahsis edilen saatler (haftada 4 saat) kemiyet itibarile de ihtiyacı karşılayacak derecededir. Tercüme eden

zar üzerinde durulmuş ve konuşulmuştur. Bu münasebetle bir noktayı kat'i bir vuzuhla tesbit etmek isteriz: Bir çok devletlerde olduğu gibi devam mecburiyeti - mekteplere imtisalen - tanzim edilmez, tesbit olunan herhangi bir devamsızlık, derslerde bulunmayanlara karşı inzıbatî tedbirleri davet etmezse talebelerden az veya çok bir kısmının devamsızlığına set çekilemez. Bu devamsızlığın sebepleri muhtelifdir. Bazan akademik hürriyet (libertas academica) telâkkisinin garip ve yanlış tezahürü, ekseriya doğrudan doğruya haylazlık bunun âmîlidir. Fakat bunda bütün ders noksanlarını kolaylıkla telâfi maksadile muntazaman kendisine başvuru müzakerecinin [23] göstereceği keramet ve mucizeye inancın da büyük dahli vardır. En nihayet devamsızlıkta, profesördeki kudret ve kabiliyet eksikliğinin, talebeleri cezp, onların mevzua alâkalarını temin edememenin hissesi hiç te diğerlerinden az değildir. Hepimiz talebeliğimizde ve tahsil hayatımızda bu kabil hocalar tanıdık - Devamsızlık kabahatinin mesuliyetini araştırırken işte bütün bu âmilleri hesaba katmak lâzımdır.

b— İlmi gibi hayat hakkındaki bilgisi de çok yüksek, enteresan bir tarzda (şahsiyetine hayran vaziyette bulunan talebeleri ve dinleyicileri ile daimî irtibatı temin için tercihan müsveddesiz, yani önce yazmaksızın) takrir kabiliyetini haiz, sözleri ruhlu ve veciz, ifadesi cazip, yahut ta hiç olmazsa bütün bu vasıflara uyar şekilde mevzuuna hâkim, kısa ve talebelerce kolay anlaşılır ders kitapları neşrine kadir bir profesör, ideal bir tiptir. Böyle bir tip gözönünde tutulunca tedris meselesinin halli çok basitleşir: Ders kitabı mevcut olduğuna göre gelecek derste takrir edilecek bahsin kitaptaki yeri önceden söylenir, bu suretle talebeye bu bahsi dinlemeden evvel okuma imkânı verilir. Bu faslı okuyunca müphem kalan noktalar, derste canlı ifade ve takrir (viva vox) ile icabına göre de **umumi** mahiyette iradına müsaade olunan suallere verilecek cevaplarla aydınlanmış olur.

[23] Avrupa Üniversite muhitlerinde talebeyi bir ücret mukabil dersi şeklinde muayyen saatler tahsis etmek suretile müzakere eden ve imtihana hazırlayan kimseler ve hattâ bunu tahriri muhaberatla idareye kalkan müesseseler vardır. Talebenin derslerini ve şahsi mesaiyi ihmaline müessir olan ve buna mukabil yalnız basma kalıp bir imtihan malûmatı veren bu mahzurlu müessesenin yurdumuzda taammüm etmemiş olması şayam şükrandır.

Tercüme eden.

Bundan başka ders, bizzat devletlerin hayatından alınmış misallerle (bunlara kitapta da mümkün mertebe çok yer vermeli-dir) ve teksir edilerek talebeye dağıtılan devletler arası muahede (akit, mukavele) «nümune» lerile (meselâ tahkimname, hakem mukaveleleri, uzlaşmalar, mukaveleler ve saire nev'inden muhtelif akitler göz önüne getirilsin) enteresan bir şekle sokulmalı ve açılmalıdır. Bu telâkkiye göre takrir mebdede -vücudü zarurî- bir tamamlayıcıdır ve - tekrar gayesi göz önünde bulundurulunca - müşahhas hukuk sahasındaki tahsilin son noktasını teşkil eder.

c— Ekseriyetle zannolunduğu gibi, ders ile takrir arasındaki ahenk ve tecanüs çok nadir bir keyfiyet olmamakla beraber, muhtelif sebeplerden dolayı şifahen takrir olunan ders matyerinin keyfiyet ve kemmiyetçe matlûba tevafuk etmemesi, yani bunun talebelere (bilhassa ehemmiyeti mahsusayı haiz bir kaçını zikretmek icap ederse meselâ hukuku düvelin mahiyeti hukukiyesi; devletler umumî hukukunun şahısları, kaynakları, dahilî hukukla münasebeti gibi) en mühim bahislerle birlikte cari hukuku düvel hakkında toplu bir fikir ve tasavvur verememesi imkânını hesaba katmak lâzımdır. Bu meyanda Lwo'w müzakerelerinde muayyen bir rol oynayan bir meseleye bilhassa temas etmek isterim: Dersin takrir edildiği devletle diğer devletler arasındaki bütün muahede ve mukaveleleri izah, mecburi ve umumî mahiyetteki devletler umumî hukuku dersinin vazifesi içerisine girmez. Şu kadar ki muayyen bakımdan hususî ehemmiyeti haiz akitler bu hükümden müstesnadırlar. Yani bunların derslerde izahı icap eder (meselâ tipik hakem mukaveleleri, Balkan paktı ve saire gibi... Balkan paktı gibi umumî alâkayı ve muayyen bir karakteri haiz bir çok anlaşmalar, umumî ders saatlerinde de takrire değerler).

Bir çok memleketlerde doçentlerin [24] derslerinin önceden tayin ve tanzif edilen şahıslar tarafından not edilmesi ve bu notların da profesörün tashih ve kontrolile tabedilmesi âdet olmuştur. Meselâ Türkiyede her dersin önceden hazırlanmış ve

[24] Dozent = bizdeki Doçent tâbiri derece ve unvan farkı gözetmeksizin Üniversite tedaris uzvuna mensup bir ferdi ifade eder. Bu itibarla bir Ordinaryüs profesör de Doçenttir. Fakat her Doçent Ordinaryüs değildir. Bu kelimenin bizde Üniversite tedaris heyetinde ilk kademeyi ifade hususunda kullanılması, şümüllü manasına halel getirmez. Tercüme eden.

yazılmış olması ve bu notların sene sonundan önce talebelere tevdi edilmiş bulunması mecburiyeti vardır (bundan ayrı olarak talebe de derslerde muntazaman not tutar). Bu tarzda mevcut doğru bir düşünceye mukabil bir de mahzur saklıdır. Talebe her söylenen kelimeyi yazı ile tesbit edince söylenen sözdeki kudret, ifadedeki canlılık ve daha bu kabil tesiri ölçülemez derecede kuvvetli hususat kolaylıkla gözünden kaçıyor. Bu kaybın önüne geçmek üzere takriri kudretli ve ifadesi mükemmel, fikirlerine hâkim (bilhassa bu kabil meziyetlere karşı talebeler son derece hassastırlar) profesörlerin derslerini (tıpkı Caruso ve diğer büyük san'atkarların şarkıları gibi) plâklara aldırmanın ve bunların istenildiği zaman hoparlörler vasıtasile neşrinin muvafık ve şayanı arzu olup olmadığı cidden düşünülmeğe değer bir keyfiyettir.

d— Normal şekilde takip edilen usule göre, ders bütün materyi teferruatile ihtiva eder, yani takrir, o mevzu hakkındaki bütün bilgi yalnız dersteki izahata istinat ve inhisar edecek ve bu hususta ayrıca kitaba lüzum kalmıyacak tarzda yapılır. Yukarıda matbu ders takrirlerinden, yani derste tutulan notların profesörün kontrolle teksiri usulünden bahsetmiştim. Bu notlar, bazan bir ders kitabı mahiyetini de alabilirler. Fakat ekseriyetle değildirler. Büyük şöhret ve kudret sahibi zevatın bu türlü matbualarından pek çoğu elime geçti. Pedagojik - ilmi bakımdan bana bunların pek azı tatminkâr görüldü. Bu istisnaların hepsinin de esaslı çalışma ile son derece değiştirilmiş oldukları yani hakikatte derste tutulan notlardan ibaret olmayıp sonradan profesörün dersteki tecrübelerine istinaden esaslı bir surette tashih olunmuş küçük ders kitaplarından ibaret buldukları derhal farkolunuyordu. Bu türlü neşriyat (yahut benim 1925 te «devletler umumî hukukunun nazariye ve tatbikatı == «Theorie u. Praxis des Völkerrechts» başlığile tecrübe etmiş olduğum gibi telgraf üslûbile tertip olunmuş hulâsalar) tahsil ve tedris için doğrudan doğruya zarurî eserlerdir. Fakat bir çok profesörler vardır ki ders kitapları yazmağa ehil değildirler. Diğer - maalesef büyük - bir kısım da, yüksek kıymette hocalar, kuvvetli monografi müellifleri ve bu itibarla da ders kitapları tertibine cidden ehliyetli kimseler oldukları halde bir çok sebeplerle kendilerini bu sıfatla muttasıf görmezler.

Bu türlü zevat talebesine diğer meslektaşlarının kitaplarını tavsiye mecburiyetinde kalacaklardır. (Diğer ahval ve şeraitte de bu tavsiye mecburi ve zaruri telâkki edilmek icap eder. Çünkü - kanaatime göre - talebeyi, iurare in verba magistri [25] ye tâbi tutmak ve bu suretle müstakil düşünmeyi ve hakiki ilim zihniyetini öldürmek kadar ilmi bakımdan şayanı takbih bir hareket olamaz). Bu hususta Lwo'w müzakeratında gayet garip bir düşünce, bütün memleketler tarafından kabul edilecek «örnek bir ders kitabı» teklifi ortaya atıldı. Bu teklifin yapılmasına müessir olan iki sebepten biri, muhakkak ki muayyen bir memleketin murahhası tarafından kendi dillerinde hiç bir ders kitabı mevcut olmadığına dair serdedilen fikrin izam edilmesi, diğeri ise bir yüksek tahsil talebesinden sahasına dair ecnebi dilde yazılmış meşhur bir ders kitabını okuyup anlayacak derecede modern bir dile vukuf ve hakimiyetin talep olunabileceğinin (ni tekim Türkiye Ünirvesite talimatnamesi pek isabetli şekilde talebe için bu mükellefiyeti vadediyor) düşünülmemesi idi. Bundan başka eğer herhangi bir memlekette oranın dilile yazılmış iyi bir ders kitabı mevcut olmadığı telâkkisi hâkim ise (hakikatte bu kabil yer ve memleketler vardır) meşhur bir ders kitabını müellifinin muvafakati ve icabında devletin mali yardımı ile başka dilden tercüme ettirmek imkânı elbette ve her zaman vardır. Fakat - Lwo'w da teklif edilen şekille - yeknasak ve kanun benzeri örnek bir tek ders kitabı fikrini kemali kat'iyetle reddederim. Bilhassa - hemen anlatacağım iyi bir özü olmasına rağmen - tüyler ürpertici «On İkinin romanı = Roman der XII» (büyük bazı Alman müellifleri 1912 de karışık müşterek bir roman vücade getirmişlerdi) nı hatırlatan bir fikri yani dünya literatürünün en mühim müelliflerinin eserlerinden en uygun fasılları almak suretile bir ders kitabı imal (buna başka bir isim veremiyorum) ve devletler umumî hukukunu kısım kısım bu şekilde izah düşüncesini daha şiddetle muahaze ederim. Bu düşüncenin müşahhas sahaya nakli aşağı yukarı şöyle bir vaziyet doğuracaktır. Kitabın esas mefhumlar bahsi Anzilotti, Cavaglieri yahut Fedozzi (büyük İtalyan üstadlarını kasden zikre-

[25] Bu tâbir «öğretmenin sözüne tamamen bağlı kalmak» şeklinde türkçemize çevrilebilir. Metinde muallimin tahririne kelime kelime sadık ve tâbi kalmanın fikrin ve şahsi düşüncenin inkişafını öldürücü mahiyetine çok açık ve haklı olarak işaret ediliyor.

diyorum, çünkü bunlar iyilikte kâaplarına erişilemez mümtaz şahsiyetlerdir) den; devletler umumî hukuku kaynakları, Liszt-den; devletler umumî hukuku ve dahili hukuk münasebeti, Triepel'in aynı addaki örnek eserinden alınacaktır. İşte daha buracıkta durma mecburiyetini duyuyorum ve şu suali kendi kendime soruyorum: Acaba bu bahis Triepel'den alındığına göre aynı zamanda bir moniste, meseîâ bu meselede kendisinin büyük muarız kutbu olan Verdross'a da yer verilmek zarureti başgöstermez mi? Görülüyor ki böyle bir telif fikri kabili icra değildir. Yalnız yukarıda işaret ettiğim bu fikrin ihtiva ettiği iyi bir öz, bir asıl vardır. Bu asla bağlı ve sadık kalmak, onun üzerinde esaslı şekilde durmak gerektir. Meseîâ bu nüveye tâbi olarak amelî kurlarda ve seminerlerde kullanılacak bir devletler umumî hukuku kitabını bu hukukla alâkadar büyük müesseselerden birinin yardımile - talebelerin tedariki imkânını kolaylaştırmak üzere - risale şeklinde kısım kısım neşretmek temenni ve tavsiyeye değmez mi? Çok hassas büyük öğretici Le Fur'un teşebbüsünde bu düşüncenin yer aldığını görüyoruz. Bu zat, cidden mükemmel «devletler umumî hukuku metinlerinden iktitaflar = Recueil de textes de droit international public» ında (Chlaver'le birlikte ikinci tabı 1934) Thomas v. Aquino (sahife 8-11) den, Vitoria (sahife 15-25) dan, Sully (sahife 25-27) den, Grotius (sahife 27-31) den, Vattel (sahife 31) ve sairiden parçalar neşrediyor. Bunun bugünkü müelliflere kadar teşmiline ve bu metinlerin şerhler ve notlarla daha faydalı şekle konulmasına imkân vardır. Buna bir de memleket dilinde yazılmış ve mümkün olduğu kadar devletler umumî hukukuna ait dahili hukuk telâkkisini aksettiren Casebook [26] lar da ilâve olunabilir. Bütün bu teşebbüslere esas olan fikir, menşe itibarile yukarıda takbih ettiğim düşüncenin aynıdır. Fakat ister «resmî şekilde» müştereken (her memlekette yekdiğerine müvazi olarak ısdar edilen aynı mealde kanunlarla? müşterek bir mukavele ile??) ve «yeknasak» mahiyette vücade getirilmiş olsun; isterse bir komisyonun çalışmaları başkalarının eserlerinden toplanılmış bulunsun bir tek «örnek ders kitabı» düşüncesine asla saptanmamalı, daima ondan uzaklaşmalıdır. Bu vesile ile asıl ders ki-

[26] Kesbook şeklinde telâffuz edilen bu kelime İngilizcede ekseriyetle bir tez, bir noktaî nazar ihtiva eden kitaplara verilen addır. Tercüme eden.

tabı meselesine ait eksik bıraktığımız bir iki noktayı burada tamamlamak isteriz. Yukarıda her muallimin aynı zamanda iyi bir ders kitabının müellifi olamayacağını ve bu sebeple keyfiyetin cebre tahammülü bulunmadığını tebarüz ettirmiştik. Şu halde mümkünü istemekle kanaat edilmelidir. Bu dilek te bir tek noktada toplanır: **Her memleket için hiç olmazsa bir ders kitabı** (İtalia abundati gibi). Bu eser icabında diğer me hazlarla **tamamlanabilir. İztirar halinde** ise ecnebi müelliflerden birinin uygun bir eseri, ders kitabı yerine **konabilir**. İlmî hulâsalar da çok faydalı olabilirler. Talebenin bilhassa böyle - hiç olmazsa imtihan yaklaştığı zaman kolay ve çabuk tekrarlamayı mümkün kılan - hulâsa eserleri çok sevdiklerini tecrübe gösteriyor. Bu sebeple eğer profesör bu şekilde bir eser vermezse, bunun göreceği işi herhalde hiç bir memlekette eksik olmıyan - bu maksat için ilmî bakımdan elverişsiz - müzakereci yapar [27].

e— Ders mevzularını tatbiki misallerle derinleştirme ve aydınlatma hususunda - şahsi kanaatime göre - mübtediler ve yetişkinlere mahsus ameli kurlar büyük hizmet görürler. Ben bu kurlardan hukukçular için hiç olmazsa birincisinin, diplomatlar için ise her ikisinin mecburi tutulmasını görmek isterim. Bu hususta Birleşik Amerika Hükümetlerinde «Case - book» lar esas ve mebdai hareket teşkil ederler. Fakat bunların umumiyetle vukuat ve «hâdise» lerin tetkikile **tamamlanması** icap eder. Toplu ve tam bir devletler umumi hukuk tahsili yalnız taktırir veya ders kitabı ile değil, belki ve ancak her ikisinin bir araya gelmesi ve buna hiç olmazsa bir ameli kurun tatminkâr surette inzinamı ile kabildir. Bu fikirden hareketle 1911, 1912 senelerinde «devletler umumi hukuku vak'aları = Völkerrechtliche Fälle» adile (F. A. Farthes, Gotha da) iki ve sonradan 1927 de (Springer, Berlin) yine bir risale - her üçü Alman dilinde [28] olmak üzere neşrettim. Bu vak'alar kısmen ihdas ve icat olunmuş, kısmen de - ekseriyeti azimesi itibarile çok zengin - Anglo - Sakson «devlet» tatbikatına müracaatla oradan alınmıştı. Bu türlü vak'a

[27] Müzakereci «tekrar sebeble = repetendi causa» ve yalnız bu bakımdan faydalı da olabilir. Fakat döneke namzedlerin safiyetle zanrettikleri gibi ders ve tahsili telâfi iddiasında olmamalıdır.

[28] Aynı şeyi İngilizce olarak biraz daha önce Oppenheim; İtalyanca olarak Eocaherini yaptı. Bu risalelerin zikrettiklerimizden gayri, sırf Akademik ihtiyacı karşılayacak diğer benzerleri yoktur.

ve hâdiseler, mübtediler kurunda profesör yahut onun «mekteb» inden yetişmiş iyi bir asistan tarafından izah olunur. Bu asistan aynı zamanda ve her yerde profesörle talebeler arasında irtibatı temin eder ve talebenin küçük [29] derstlerini profesöre iblâğ eder. Sırası geldikçe de talebeye evde yapılmak üzere büyükçe travaylar verilir ve ayrıca nezaret altında 2-3 saatlik kompozisyonlar [30] yaptırılır. Mübtedi kurları derse müvazî (paralel) yürürler ve bu sebeple ona yardım ederler. Yetişkin kurlarının ise - bunlara devam edenlerin dersleri evvelden dinlemiş ve öğrenmiş olmaları mecburiyeti hasebile - mevzuun derinleştirilmesine ve yetişenlerin ileride seminerlerini seçmelerine yardımcı dokunur. Mübtedi kurlarına pek çok, bilhassa mecburî tutuldukları takdirde yüzlerce talebe devam ettiğinden, bunların muhtelif asistanların idareleri altında kısımlara ayrılmaları şayanı tavsiyedir. Fakat bu taksim profesörün münavebe suretile her amelî kurda bulunabileceği şekilde yapılmalıdır ki kurlar arasında manevî ve maddî vahdet temin edilebilsin.

f— Seminer, bir zümreye mensup yetişkin talebenin güzide şahsiyetlerinden tereküp eder. Bu mümtaz grup, profesörce şahsiyetleri tanınan, bilgilerile yetişkinler kurunda, hattâ vaziyet ve kabiliyetleriyle (bu itibarla talebenin hususi kabiliyetlerini tebarüz ettirecek şekilde derste ekseriya sualler tevcihi tavsiyeye değer) derste nazarı dikkati celbeden talebe [31] seçilmek

[29] Talebenin büyük derdlerle doğrudan doğruya profesör meşgul olur. Profesörün talebe ile kendi arasında bir «Seddi Çin» mevcutmuş gibi tecerrüdü iltizam ve ihtiyar etmemesi, bilâkis «küçük» tahsil yolcularına karşı babaca bir dostlukla mütehassis olması icap eder. Profesör, dalma kendisinin vaktile talebe olarak işe başladığını ve bu sıfatla aynı neviden derd ve müşküllerle karşılaşmış bulunduğunu düşünmelidir.

[30] Almanca Klausur (Fransızca Clôture), esasta tahdit ve tefrik manalarını anlatır. Meselâ rahibelerin dünyadan el çekip manastıra kapanmaları, keza imtihan olanların nezaret altında hariçle ve yekdiğerile alâkalarının kesilmesi bu tâbirle ifade edilir. Bu sebeple kapalı yani hariçle alâkası katedilen bir sınıfta sıkı nezaret altında talebeye yaptırılan vazifeye Almanlar «Klausurarbeit» derler. Burada bunun yerine Composition kelimesini kullanışımız, Üniversitemizde mezkûr tâbirin yerleşmiş olmasındandır.

Tercüme eden,

[31] Sade talebe değil. Frankfurttaki seminerimde, şahsiyetlerini tanıdıktan hukuk ve diğer (bilhassa tarih) sahalarındaki iktidariarımı tahkikten sonra beraber çalışmayı kabul ettiğim bir çok ecnebiler, doktora imtihanı yapmış veya sair suretlerle ikmalî tahsil etmiş bir çok kimseler vardı.

suretile vücade getirilir. Seminerin gayesi, ona devam edenlerin seviyece yükselmesini, ilmen tekemmülünü temindir.

Seminere devam edenin gözünde bulundurduğu ilk hedef, mükemmel ve muvaffakiyetli bir doktora imtihanı olabilir. Fakat asıl yüksek manasile bu faaliyet ve tekemmülün gayesi; semineri idare edenin ilmi «ekulu» na mensup müstakbel bir neslin yetişmesi ve yetiştirilmesi olmalıdır. Bu sebeple seminerlere devam - hiç olmazsa yetişkinler için ameli kurların bulunduğu yerlerde - tamamen ihtiyari olmalıdır. Çünkü doktora hazırlığına yetişkinler kurunda da başlanabilir. Bu kurlarda pratik hâdiselere istinat eden bahisler üzerinde konuşulur ve bunlarla birlikte münakaşalı konferanslar tertip edilir. Doktora tezleri, resmen takdim ve müdafaa edilmeden önce bu türlü konferanslar için çok müsait mevzulardır.

Seminer çok dar bir kadro ile (20 den fazla mevcudu olmamalı) ve imkân varsa - benim kendime kaide ittihaz etmiş olduğum vechile - profesörün evinde haftanın intihap edilecek bir gecesinde yapılmalıdır. Burada konuşulacak mevzular şunlar olabilir: Güççe nazari hukuk problemleri, «beynelmilel münasebat = international relations» meseleleri, tefsirler, J. Brown Scott'un yüksek idaresinde neşredilmiş olan hukuku düvel klâsiklerine ait Carnegie Endowment of international peace'den, Blunschli yahut modern örnek - monografiler (burada Verdross ve Triepel'i zikredebilirim) den seçilmiş parçalar üzerinde kıraat ve tetkikler, arsiulusal ve ulusal mahkemelerin devletler umumî hukukuna şamil kararları, devletler umumî hukuku ve tarihi (international relations) için haizi ehemmiyet vesikaların [32] (muahedeler, notalar, raporlar gibi) okunması ve münakaşası... Bunlara bir de muhakkak - fevkalâde itina ile hazırlandıktan sonra- Lá Hey Divanı Adaleti [33] ve Milletler Cemiyeti müzake-

[32] Frankfurttaki seminerimde esas matyer olarak «vesaik = Documents» in tetkikini kabul etmiştim. İştirak edenlerin bu hususa taallük eden Materyalleri kolayca tedarik etmelerini temin için de 1932 de müntehab vesaikten mürekkep «Devletler umumî hukuku mübahaselerine ait materyaller = Materialien für völkerrechtliche Besprechungen» (Birinci risale Giessen, Roth) adile küçük bir dergi vücade getirmiştim. Bu eserin aynı zamanda ameli kurlar için de işe yarıyacağı düşünülmüştü.

[33] Frankfurta iki gece toplantısında Lotus hâdisesini sun'i olarak tertip, münakaşa ve karara raptettirmiştim. Şayanı hayrettir ki bu celselerde varılan netice Láhey mahkemesinin kararına tamamen uygundu.

rat celselerinin sun'î surette tekrar ve icrası da inzımmam etmelidir. Bütün bu mesaiden çıkacak kıymetli neticelerin imkân nisbetinde seminer yahut enstitünün hususî neşriyatı arasında basılmalarını temin ve teşvik gerektir. Bu suretle mühim olduğu kadar nazik bir noktaya temas etmek zaruretile karşılaşıyorum. Eğer tabiler (şayanı memnuniyet pek nadir istisnalardan sarfı nazar), ilmi zaruretler ve ilmi hayatın idamesi hususlarında biraz fazla anlayış, kısaca daha az egoizm (bencilik) gösterse-lerdi, seminerlerin icrasına yardımcı materyaller nisbeten daha ucuz vücutte getirilebilir ve daha kolay tedarik olunabilirlerdi. Seminerlerde yapılacak ve belki de doktora tezi, yahut ağregasyon (Habilitation) travayı haline konacak mesai ve konferansların tamamlanması için o seminerde kuvvetli literatür materyalının hiç olmazsa en mühim ders kitaplarile monografilerin [34] bulunması zarureti hiç bir zaman hatırdan çıkarılmamalıdır [35]. Bu vesile ile bu sahada eski bir arzumun tahakkununun ne kadar hayırlı bir netice doğuracağına işaret etmek isterim. Eskidenberi düşünceme kuvvetle hâkim olan bu dilek, dünya (Avrupa - Amerika) nın bir kaç şehrinde yahut hiç olmazsa iki büyük sulh müessesesinin, Academie de droit İnternational ile Institut des Hautes Etudes Internationales'in makarları olan La Haye ve Cenevrede (devletler umumî hukuku ve beynelmilel münasebat sahalarındaki yüksek talepleri karşılayabilecek mahiyette) hususî bir Dr. Jur gentium [36] un istihsal imkânına ve bunun teminine taallük ediyor. Böyle bir doktoranın yalnız diplomatlar için değil, (diplomatlar için devletler umumî hukukuna taallük eden bütün derslere, hususî mahiyeti haiz takrirlerle, ameli kurların her iki çeşidine hattâ icabında - ataşelik zama-

[34] Bütün muahedelerle birlikte Milletler Cemiyeti ve Divanı Adalet vesikalarının tam ve kâmil olarak temini, Üniversitenin mensup bulunduğu devlete düşer. Nitekim İstanbul Üniversitesi Devletler umumî hukuku seminerinde Milletler Cemiyeti ve Divanın tekmil neşriyatını bu suretle temin edilmiş ve hazır bulmaktan büyük bir haz duydum. (Mezkûr seminer diğer hususatta da iyi vasıtalarla mücehhezdi. Meselâ Lâhey Akademisinin neşriyatını tamamen ihtiva ediyordu).

[35] Bu hususta Seminer müdürlüğü bittabi kendi vasıtalarile bu ihtiyacı giderme çarelerine başvurmak ve bu sahada bütün gayretini sarfetmek vaziyet ve mecburiyetindedir. Ancak çok defa bu gayret kâfi gelmeyecektir.

[36] Devletler umumî hukuku doktorası şeklinde dilimize çevirebileceğimiz bu tâbir hakkında bundan önceki izahata bakılsın. Tercüme eden.

nına da şamil olmak üzere - bütün bu mevzuu alâkadar eden seminerlere devam ve iştirak mecburiyeti konulmalıdır) [37] belki aynı zamanda gazeteciler için de yüksek ehemmiyet ve kıymeti dergârdır. Nihayet hukukçular için de bu müessese, hiç te diğerlerinden geri kalmıyan bir mâna ve kıymet ifade eder. Bu üç gruba ayırdığımız hukuku düvel muhatapları için, devletler umumî hukukile alâkaları nisbetinde yahut müstakbel doçentler, diplomatlar, gazeteciler sıfatile resmen alâka mecburiyeti duymaları halinde muhtelif hususi meselelere dair dersler de (meselâ harbi önliyen ve harpte riayeti icap eden hukuk kaideleri, Versay muahedesi, diplomatların salâhiyet ve hukuku ve saire gibi) - ihtiyari devam şartile - tertip olunmalıdır. Ecnebi memleketlerden çağrılan misafirlerin konferansları, bilhassa resmi ders programı çerçevesi içerisinde ecnebi profesörlerin dersleri yalnız talebeler nezdinde yüksek bir alâka uyandırmakla kalmazlar. Aynı zamanda milletlerin anlaşma ve tanışmalarına da yardım ederler. Bu anlaşmalara müessir olan bir diğer mühim âmil de ecnebi memleketlerdeki kurslara (bunlar La Hey akademisi, Cenevre enstitüsü, Salamanca kursu, - Instituto Vitoria Suarez - gibi müesseselerdir) devamı keyfiyettir. Buralarda hocaların ve matyerin iyi seçilmesi, en mühim ve en «büyük meseleler» le aşinalığı temin eder.

IV

Müzakere ve tekrar kurları hakkında bir söz daha: Bu kurlar, profesörün kontrolü altında, ileride bizzat doçentliğe yükselecek gayretli, devletler umumî hukukuna âşına asistanlar tarafından idare olunurlar. Bunlar, yalnız aslı mahiyette bir hukuku düvelcinin, yani devletler umumî hukukunu kendine mahsus

[37] Harpten önce, bu grup eşhasın vaziyeti bakımından bir çok yerlerde çok elim ve kötü hallerle karşılaşılırdı. Bu hususta benim «Diplomatları yetiştirme kaidelerinin reformu meselesine dair = Zur Frage der Reform der Ausbildungsvorschriften für die Diplomaten» makalelerimi okuyunuz. Bunlar, harpten evvel Nimeyer'in «Beynelmillel hukuk mecmuası = Zeitschrift für internationales Recht» (cilt 253, 23-129) unda çıkmıştı. Şimdi bütün dünyadaki Devletler umumî hukuku tedrisatına dair yeni bir ankete eşeddü ihtiyaç vardır. Bu ihtiyacı gidermek bilhassa Prof. Manley O. Hudson'un muazzam «international researches» eserine çok yararlı bir vazife olurdu.

en mühim şube olarak okutan tek bir profesörün bulunduğu yerlerde değil (bu türlü yerler hakkında da nazari olarak yukarıda yetişkin kurlar ve seminerlere dair söylediklerimiz aynile ceridir. Tatbikatta bir de devletler umumî hukukuna ait kütüphanelerin o mintakada teksifi icap eder), belki her üniversitede tesisinde fayda olan müesseselerdir. Çünkü bu kurlar, talebeye müzakerecinin temin edeceği imkânları verriler ve onları icabında sakim usullere müracaattan kurtarırlar.

V

Hocam Georg Jellinek'in, ders ve seminerinde devletler umumî hukuku ve tarihine karşı sevgimi uyandırması ve derinleştirmesi eseri olarak beni 1906-7 denberi meşgul eden - unutulmamalı ki «Vukuat ve hâdise» lerim, «Vesikalar» im ilk tabılarını çeyrek asır önce idrak etmişlerdi - fikirleri burada yalnız kısa bir şekilde anlatmaya çalıştım. Biliyorum ki bu fikirlerden bir kısmı daha uzun müddet ölü «lettres mortes» kalacaklar; bunlardan bir çoğunun tahakkukunu hayatımda görmeyeceğim. Fakat bu hakikat, insanı daima yaşananla alâkadar ve asrın henüz tahakkuk etmiyen dileklerine karşı tasasız bir seyirci vaziyetine mi sokmalıdır? *In magnis et voluisse sat est* [38].

Türkçeye çeviren:

Dr. YAVUZ ABADAN

İstanbul Üniversitesi Hukuk
Başlangıcı Tarihi ve
Felsefesi Doçenti

Yazan:

Dr. KARL STRUPP

Sabık Frankfurt ve İstanbul
Üniversiteleri Devletler umumî
hukuku Ordinaryus Profesörü,
lâhik La Hey Hukuku Düvel
Akademisi Profesörü, beynelmi-
lel hukuk enstitüsü ve diploma-
tik akademi asli azalarından,
arsıulusal Amerikan Hukuk
Enstitüsü muhabir azası

[38] Aynen, «büyük meselelerde hüsnü niyetini göstermiş olmak ta kâfidir» şeklinde türkçemize çevirebileceğimiz bu ibare ile, büyük işlerin ileride tahakkukunu görmeğe taallük eden iyi niyetin izharı da bir hizmet olduğu kanaati ortaya atılmış oluyor.

Tercüme eden.